

Odanost baštini, upućenost zaštiti

Spomen na Iva Maroevića (1937–2007.)

Tonko Maroević

S Ivom Maroevićem ne vezuje me jedino isto prezime. Rođaci smo, u drugom koljenu, i potječemo iz zajedničke kolijevke u Starom Gradu na Hvaru. Ali važnije od rodbinskih veza je dugo poznanstvo i rano stečeno prijateljstvo, mogućnost razmjene spoznaja i informacija, prilike za proširenje interesnih i emotivnih krugova. Kako je Ivo bio četiri godine stariji od mene, razumljivo je da sam u mladosti mnogo više ja primio od njega nego li je on mogao doznati od mene, a kako je pri tom još stanovao u Zagrebu, dok sam ja za srednjoškolskih dana boravio u Splitu, shvatljivo je da je bio bogatiji i prilikama za kulturno uzdizanje i znanjima iz književnosti i umjetnosti.

Zahvaljujući dragim mi Ivinim roditeljima, barba Antunu i teti Margariti, još kao dječak imao sam prilike dolaziti u Zagreb, gdje mi je Ivo bio idealnim vodičem, dobrim dijelom zaslužnim da sam – premda zadržati Dalmatinac i ponosni Mediteranac – zavolio i grad pod Sljemenom (kad ne mogu reći: i na Savi) kao najvlastitiju stečevinu. Ivine zasluge su se s vremenom proširile toliko da mu dugujem i prva upoznavanja s još nekim krajevima domovine. Primjerice, kad se zaposlio u Grubišnom Polju, kao profesor engleskog jezika, pratio sam ga u selidbi i pomagao mu da se smjesti sa suprugom Jasnom u novom boravištu, te tako dobio i prvi uvid u Slavoniju. A kad se zaposlio u sisačkom gradskom muzeju, kao povjesničar umjetnosti, pozvao me da ga po-

sjetim i čičeronski me proveo kroz sva razdoblja od antike do suvremenosti, otkrivajući mi vrijednosti kontinentalnog dijela Hrvatske i upozoravajući na dotad zanemarivane aspekte oblikovanja prostora i čednog umjetničkog stvaralaštva. Kao posebno značajan lokalitet u toj je sisačkoj fazi, za sve nas otkrivao topografske i urbane odlike Hrvatske Kostajnice.

Ivini dolasci u Dalmaciju ostat će mi posebno nezaboravni. Osim u našem Starom Gradu, nalazili smo se u Splitu, gdje bismo rado prošetali i obišli bogat spomenički fond. Posebno se sjećam triju epizoda, jedna da je Split osvanuo pod snijegom i da je to Ivu potaklo da napiše pjesmu *Palma pod snijegom*, nadahnut neočekivanim kontrastom. Naime, zanimala ga je književnost i pratio je tokove u drugoj polovici pedesetih godina, tako da njemu mogu zahvaliti i prve čitalačke susrete s »Književnom tribinom«, što je u to vrijeme civilizacijskog otvaranja zapadnoeuropskim iskustvima bilo zanimljivo obogaćenje. Obećanje da će mi pokazati živoga Tina Ujevića, koje je stanovao blizu njegova zagrebačkog stana (na Trešnjevci), nije nažalost uspio ispuniti.

Druga je epizoda vezana uz naše hodočašće dragocjenom dijelu baštine, naše pješačko posvajanje područja između Splita i Trogira. Mladi i nadobudni, rano ujutro smo othodali od Splita do Solina, obišli glavne solinske lokalitete, te pješice nastavili od jednog do drugog Kaštela, da

bismo popodneve sate provodili u razgledavanju trogirskih ulica i trgova, palača i crkava. Taj jednostnevni izlet *per pedes apostolarum* urezao mi se u pamćenje ne zbog posebnih napora nego zbog dubokih doživljaja; umjetnička topografija ne bi se ni mogla zamisliti drugačije nego iz perspektive pješaka, hodača

Treća je epizoda uslijedila malo potom i bila je najdalekosežnija po posljedicama. Kao student treće godine zagrebačkog sveučilišta Ivo je stigao s ekskurzijom mladih povjesničara umjetnosti, što ju je vodio profesor Prelog. Ja sam tada bio u sedmom razredu gimnazije i pratio sam, koliko god sam mogao i smio, njihove zajedničke splitske posjete muzejima, galerijama i kulturnim ustanovama, a Ivo mi je omogućio da upoznam neke od njegovih kolega te da čujem vođenja i interpretacije. Posljedica je da sam nakon godine i pol i ja upisao povijest umjetnosti (istina, kao drugi glavni predmet, uz komparativnu književnost).

Nije, dakle, pretjerano kazati da je upravo Ivo zaslužan (ili kriv) što sam krenuo povijesnoumjetničkim putem, te što sam pregorio svoje prethodeće želje da se posvetim radije arheologiji ili čak klasičnoj filologiji. Ivo mi je bio čvrsta točka, i kad sam stigao u Zagreb, on me uveo u ambijent i krug tada iznimno aktualnog Kluba povjesničara umjetnosti u staroj zgradi u Ćirilo-Methodskoj ulici. Tamo su ga svi zvali nadimkom Goja, a ja sam bio dobro primljen kao njegov mlađi rođak. Nisam mogao preskočiti Ivinu formativnu ulogu u mojem stručnom životu, no to spominjem najviše stoga kako bih potvrdio svoje pravo i kompetenciju da govorim o njemu. Poznajem njegov život iz blizine i znadem s koliko je napora i odricanja došao do svojeg mjesta u struci. Nikad mu ništa nije bilo poklonjeno, dapače, često je dugo morao čekati na razumijevanje i priznanje. Principijelan i skrupulozan do krajnosti nije bio spreman ni na kakve ustupke i kompromise, a ponajmanje je bio sklon popustiti političkim ili drugim pritiscima, odnosno odazvati se sirenskim obećanjima i laskanjima, nagradama i promicanjem ukoliko žrtvuje načela. Bez pretjerivanja tvrdim da nisam poznao čovjeka toliko revnog u poštivanju zakona i toliko čvrstog u održavanju svojih principa.

Stoga je nakon diplome i započeo sasvim pečalbarski, kao nastavnik u srednjoj školi u dalekoj pokrajini. S nešto više sreće domogao se mjesta u struci, kao kustos u Gradskom muzeju u Sisku. Kroz gotovo čitavo desetljeće rada (1960.–1969.) mnogo je putovao i gubio vrijeme u administrativnim poslovima, no ni u jednom trenutku nije zapustio svoj znanstveni rad i održao je živom potrebu stručnog usavršavanja i postupnog napredovanja kroz istraživanja i publikacije.

Za stručni ispit priredio je relevantnu studiju o arhitekturi Ivana Zemljaka, jednoga od protagonista zagrebačke škole između dva rata, autora racionalističko-konstruktivističke orijentacije. Toj će tematici Ivo ostati vjeran gotovo cijelog života, a modernoj i suvremenoj zagrebačkoj arhitekturi posvetit će možda i najangažiranije stranice. Za magisterij je priredio sustavnu monografiju o graditeljskoj obitelji Grahor. To je bila nimalo laka tema, jer je zahtijevala sustavno arhivsko bavljenje i interpretaciju vrlo podcjenjivanog opusa eklektično historicističkog smjera. Uz Lelju Dobronić, to je u šezdesetim godinama prošloga stoljeća bio upravo pionirski napor na revalorizaciji pretprošlostoljetnoga graditeljskog nasljeđa, opterećenoga negativnim sudovima potonjeg naraštaja. Zbog dobro provedene metodologije i odmjerena vrednovanja rad o obitelji Grahor objavljen je 1969. kao knjiga u izdanju Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske, što je značilo određenu afirmaciju.

Rad u sisačkom muzeju potaknuo je Iva na metodično istraživanje urbanog tkiva, na cjelovitu inventarizaciju, registraciju, tipološku klasifikaciju i stilsku karakterizaciju svih zgrada u povijesnoj jezgri i odabranih građevina u Novom Sisku iz šezdesetih godina. Oslanjajući se na neveliku povijesnu bibliografiju i sasvim rijetke povijesnoumjetničke zapise, stvorio je cjelovit i utemeljen prikaz sisačkog grada i graditeljstva. Kao presedan mogli su mu poslužiti jedino istraživanja Poreča (prof. Preloga) i Splita (braće Marasović), jer nijedan sjevernohrvatski grad nije u to vrijeme imao iscrpnu studiju građevnog inventara, a bio je već zadnji trenutak da se upozori na gradski fundus i zaštitu ostavština čednog građanskog graditeljstva iz kraja osamnaestog i početka devetnaestoga stoljeća. Da nije Ivo to na vrijeme učinio, jamačno bi u samoj sredini ostala sasvim nedovoljna svijest o značenju tradicije i ljepoti skromnih ali autentičnih ambijenata.

Imao sam priliku i povlasticu pratiti iz blizine Ivin rad na Sisku, svjedočiti njegovo oduševljavanje povremenim otkrićima i razumjeti ulog u širenju senzibiliteta za očuvanje svih tragova bidermajera, klasicizma, historicizma i secesije. A naročito mu je briga i motiv bila zaštita cjeline, strukture i atmosfere urbaniteta, dakle ne tek vrednovanje i obnova pojedinačnih, izdvojenih spomenika nego i prenošenje iz sadašnjosti u budućnost upravo ambijentalnih svojstava, što ih je prošlost stvorila i nama ostavila, potomcima namrla.

Analiza sisačkog urbanizma provedena je minuciozno po fazama, a na temelju sačuvanih planova o regulaciji i vidljivih ostataka u urbanom tkivu. Ivina studija prati zatim stilske karakteristike razmatranih građevina, počam

od škratih manifestacija baroknog razdoblja pa do nametljivih intervencija tada suvremene izgradnje, no s najvećom pažnjom i ljubavlju se bavi devetnaeststoljetnim, i količinski dominantnim, graditeljstvom sisačke gradske jezgre. Stilska svojstva su uvijek posebno akcentirana, no nisu zaboravljene ni eminentno prostorne vrijednosti pojedinih rješenja. Morfologija objekta također je taksativno diferencirana, a katalog objekata daje dragocjenu građu s pedantnim deskripcijama zatečenog stanja i brižno skupljenim podacima o nastanku i vlasnicima. Fotografije i nacrti upotpunjuju dokumentaciju i olakšavaju čitanje i razumijevanje prezentirane građe.

Knjiga *Sisak – grad i graditeljstvo* objavljena je 1970. godine u izdanju Muzeja Siska i mjesnog ogranka Matice hrvatske, sa stručnim recenzijama mjerodavnih stručnjaka poput Anđele Horvat i Igora Karamana. Urednik je bio voditelj Muzeja, arheolog Stjepan Vrbanović, a izazvala je nemalu pažnju i u sredini na koju se odnosi i u stručnoj povijesnoumjetničkoj javnosti. Profesor Grgo Gamulin uvrstio je Ivin rad u svoje projekte u okviru Instituta za povijest umjetnosti, osjetivši njegovu spremnost i spremu da se uhvati u koštac sa složenim stručnim i znanstvenim zadacima. Doista, ozbiljan ishod na naizgled nezahvalnom – od mnogih izbjegavanom – okušaju potvrdio je Iva Maroevića kao stvaraoča koji ne samo obećava nego i štedro daje. Postignuti doktorat bio je nova etapa u društvenom etabli-ranju, a drugo izdanje knjige *Sisak – grad i graditeljstvo*, nakon puna tri desetljeća potvrdilo je nesmanjenu vrijednost, pouzdanost i uporabivost njegovih rezultata.

Od 1969. godine Ivo Maroević je konačno zaposlen u Zagrebu, najprije u Restauratorskom zavodu Hrvatske, u kojem je pronašao radnu karijeru kao voditelja dokumentacije pa do savjetnika i ravnatelja. Naravno, to je uzrokovalo i postupno pomicanje zanimanja s terenskih na teorijska pitanja, premda on nikad nije prekinuo »pupkovinu« s empirijom istraživača konkretnih spomenika i umjetnina, a još manje je zaustavilo njegove kritičke eksurse u arhitektonsku problematiku suvremene izgradnje dragog mu Zagreba. U tom razdoblju njegove su publikacije vezane uz konzervatorske i arhitektonske časopise, a sve se više okreće i međunarodnoj suradnji, sudjelujući na mnogim kongresima, savjetovanjima i stručnim skupovima.

Godine 1983. prelazi na Filozofski fakultet, gdje će ostati do umirovljenja. Isprva je izvanredni, a potom i redoviti profesor na katedri za zaštitu spomenika Odsjeka za povijest umjetnosti. Zatim osniva katedru za muzeologiju na Odsjeku za informacijske znanosti istog fakulteta, te vodi dodiplomski studij muzeologije, sudjelujući kao mentor i nastavnik također u postdiplomskim i doktorskim studiji-

ma. Odgojio je nekoliko naraštaja specijaliziranih stručnjaka, a svojim radnim primjerom duboko je utjecao na niz suradnika. Sveučilišna karijera jest, na neki način, zaslužena kruna njegova znanstvenog bavljenja, no ne smijemo zaboraviti da je trnovit put do nje bio i te kako plodan, te kako je – po logici »nije svako zlo za zlo« – iz svih zaposlenja i angažmana Ivo znao izvući zrele plodove.

Rezultat predavačke prakse je važna knjiga *Uvod u muzeologiju* (1993.), udžbenik koji se koristi ne samo na našem fakultetu nego i na nekim inozemnim učilištima. Ali sveučilišna faza Ivina života bila je prilikom da u knjigama konačno okupi svoje članke, studije, prikaze i interpretacije, posebno one s područja muzeologije i zaštite spomenika. Tako je u suradnji s ogrankom Matice hrvatske u Petrinji objavio čak tri pertinentna sveska, kojih naslovi govore sami za sebe: *Sadašnjost baštine*, *Baštinom u svijet* i *Konzervatorsko novo iverje*.

Ne možemo mimoći ni činjenicu da se u međuvremenu dogodio i Domovinski rat, sa svojim nedaćama, uništenjima i gubicima u spomeničkom i ambijentalnom fondu. Ivo se angažira na dva načina, s jedne strane informirajući svijet i stručnu javnost o teškoćama u zemlji, a s druge predlažući najbolja moguća rješenja prilikom obnove ugroženih sredina, odnosno zalažući se za što bolje čuvanje autentičnih vrijednosti. Nemali broj tekstova napisao je i objavio na stranim jezicima (oni su svrstani u dvojezični svezak *Baštinom u svijet*), koji svjedoče i dosegnutu razinu konzervatorskog i muzeografskog promišljanja naše suvremene društvene znanosti. Nije se libio ni polemizirati, zalažući se uvijek za temeljna načela stručnosti i znanja. Posebnu je brigu posvećivao poimanju nacionalne baštine, u eri globalizacijskih procesa i velikih nadnacionalnih homogenizacija, no nikada nije zapadao u izolacionizam ili partikularnu isključivost. Naprotiv, lokalne i regionalne vrijednosti vidio je uvijek u širem kontekstu, najprije u nacionalnom, a zatim u pripadnom civilizacijskom i kulturnom okviru.

Koliko god je Ivo Maroević bio seriozni nastavnik i skrupulozni znanstvenik, ostao je emotivan i intuitivan u kritičkom praćenju aktualne arhitektonske prakse u gradu kojem je posvećivao najveću pažnju i pristranu ljubav. Malo što je u Zagrebu izgrađeno a da je promaklo njegovu oku, srcu i duhu, a da je propustio prokomentirati, zdušno pohvaliti ili – ne odveć strogo – motivirano pokuditi. Desetljećima je ustrajao u prikazivanju dometa i padova, obraćajući se raznolikoj publici, od dnevnih novina do stručnih tribina. Rezultate je okupio u nekoliko svezaka. Tu je najprije ležerno ispisan tekst *Zagreb*, njim samim, svojevrsni putopis po gradskim kvartovima i područjima, počam od afektivno najbližega, novozavičajno posvojenoga Trnja, pa

do Kaptola, Zvijezde ili Dubrave. Unatoč neospornim literarnim svojstvima, ta je knjiga i plod cjelovitog promišljanja urbanih, urbanističkih problema, dakle i pledoaja zahtjevnog ljubitelja.

Kronika zagrebačke arhitekture, kako i naslov govori, ukoričuje desetljetnu seriju priloga namijenjenih ljubljanskom časopisu »Sinteza« na temu nove izgradnje u zagrebačkom prostoru. Doista sintezni članci nude prvu inventuru uspješijih ostvarenja, afirmiraju nove pojave i nova imena. Knjigom *Antologija zagrebačke arhitekture* Ivo Maroević je pak ponudio na jednom mjestu svoj aksiološki izbor najboljih, najljepših, najznačajnijih građevina, u rasponu od srednjeg vijeka do danas. Ta je knjiga manje istraživačka, a više estetski utemeljena, podrazumijeva stečene spoznaje a nudi fundirane vrijednosne odluke. Nitko se prije njega nije poduhvatio slične stručne avanture, pa je njegova selekcija također putokaz za bolje poznavanje prostora našega glavnog grada.

Konačno, znatan broj analitičkih, polemičkih i interpretativnih priloga, nastao tijekom desetljeća, ostao je na stranicama brojnih publikacija. Malo prije svoje smrti autor se, uz pomoć suradnika, pobrinuo ukoričiti ih u svezak okršten *O Zagrebu, usput i s razlogom*. Nažalost, on nije dočekao da vidi realizaciju te knjige, ali njezin izlazak i predstavljanje uvjerali su nas još jednom u bogate raspone njegova urbanog promišljanja i u duboke razloge njegova društvenog etosa. Još jednom smo požalili njegov nenadoknativ gubitak, osjetili smo nestanak borca za prave vrijednosti i principijelnog zagovornika *genius loci*.

Podrijetlom i rođenjem Starograđanin – štoviše, sentimentalno vezan i ponosan na svoje hvarske korijene – Ivo Maroević je s nesmanjenom ljubavlju prigrlio sjevernohrvatski prostor u kojem je stručno i znanstveno djelovao. Uvijek konkretan i empiričan, nije se gubio u žaljenju za nedohvatnim i dalekim, nego je koristio svaku prigodu da nešto nauči, da novo uoči, da znano produbi, da na mjestu reagira. Zato je njegov opus nastao i rastao u krugovima što se šire od životnog žarišta i dopiru do rubova dokud seže njegova mjerodavnost.

Radne godine u Sisku rezultirale su potpunim ovladavanjem gradskog prostora, pa stoga i provjerenim, ovjerenim svjedočenjem živo zainteresiranog znalca. Metodom pješačke reambulacije, od ulice do ulice, od kuće do kuće, dakle: induktivno, došao je do razine koja je omogućavala dedukcije i sintezu. Slično je postupao i u mnogobrojnim zagrebačkim godinama, polazeći od svoje stojne kuće u Trnju kao empirijskog ishodišta da bi putem do Restauraorskog zavoda, do Fakulteta ili do Instituta nailazio na različite vizualne senzacije i intelektualne poticaje. Voljeni

Zagreb prošao je doista uzduž i poprijeko kako bi uočio njegove bolne točke, kako bi potražio lijeka za njegova neuralgična mjesta, kako bi predložio moguće solucije, posebno infrastrukturnih, prometnih tegoba i problema.

Njegovu ljudsku i znanstvenu neravnodušnost najbolje će pokazati zalaganje iz novijeg vremena, kada se suprotstavio naglo donesenim i s visoka nametnutim odlukama, naime kad se usprotivio da se Medvedgrad prenamjenom devastira, i kad je odlučno ustao protiv preseljenja Zida boli iz Ilice i Selske ceste. U jednom je slučaju bila riječ o čuvanju digniteta srednjovjekovnog spomenika, u drugome pak o poštivanju autentičnosti spontano nastalog suvremenog obilježja, ali moral stručne reakcije i znanstvene intervencije tražio je sličan angažman podrške plemenitim nastojanjima.

Razumljivo je da sam subjektivan u svojim sjećanjima i svojim mišljenjima o radu preminulog srodnika, prijatelja i svojevrsnog mentora. Ali odjek zbog gubitka Ive Maroevića imao je i objektivnu dimenziju širokog cehovskog odjeka i kolegijalnog žaljenja. Da je doživio sedamdeseti rođendan dobio bi barem još jednu satisfakciju, priređeni zbornik radova što mu posvećuju zahvalni suradnici, učenci i štovatelji – a takav znak ljubavi i pažnje zaslužili su samo odabrani. Zahvalnost za učinjeno imat će Ivo Maroević svaki put kad netko posegne za njegovim ostvarenjima ili kad se, u praksi, podsjeti njegovih analognih iskustava.